

тає, що ці матеріали виглядають обособлено на фоні розвитку раннього палеоліта Криму і передположитально зв'язує їх генезис з клетонськими індустріями Кавказа.

- ¹ Трусова С. А. Краткий обзор работ Крымской палеолитической экспедиции в 1936 г. // СА. — 1940. — № 5. — С. 301.
- ² Бибииков С. Н. Плотность населения и величина охотничьих угодий в палеолите Крыма // СА. — 1971. — № 4. — С. 13.
- ³ Колосов Ю. Г., Телегин Д. Я. Вивчення кам'яного віку на Україні // Археологія. — 1978. — № 26. — С. 21.
- ⁴ Там же.
- ⁵ Шенников А. А. К вопросу об ашеле в Крыму // Исследования палеолита в Крыму. — Киев, 1979. — С. 91.
- ⁶ Бонч-Осмоловский Г. А. Грот Кник-Коба // Палеолит Крыма. — 1940. — Вып. 1. — С. 76, 82—83, 87, 88, — табл. IV, 4.
- ⁷ Замятник С. Н. Палеолит Абхазии // Тр. Ин-та Абхазской культуры. — 1937. — Вып. 10. — 53 с.; Коробков И. И. К проблеме изучения нижнепалеолитических поселений открытого типа с разрушенным культурным слоем // МИА. — 1971. — № 173. — С. 78; Любин В. П. Ранний палеолит Кавказа // Археологія СССР. — М., 1984. — Т. 1. — С. 65.
- ⁸ Колосов Ю. Г. Ранний палеолит Крыма (Культурно-хронологическая периодизация. Акайская мустерская культура) // Автореф. дис. ... докт. истор. наук. — Киев. — 1985. — С. 29—30.
- ⁹ Бибииков С. Н. О южных путях заселения Восточной Европы в эпоху древнего палеолита // Четвертичный период. — Киев, 1961. — Вып. 13—15. — С. 339—362.

В. К. ПЯСЕЦЬКИЙ

Оріньякська стоянка Іваничі на Волині

У східній частині Волинської височини і на північних схилах Подільської на основі зборів і невеликих розвідувальних розкопок у свій час була виділена так звана липська культура¹. Але після розкопок поблизу с. Липа в Кременцях (Куличівка) В. П. Савич не погоджується з її виділенням і вважає, що індустрії верхньопалеолітичних шарів розкопаних ним стоянок типологічно і генетично тяжіють до басейну Середнього Дністра².

Останнім часом, після відкриття на цій же території стоянок Жорнів в Дубнінському р-ні та Іваничі в Ровенському, автором одержані дані, які дають можливість розглянути археологічні матеріали найбільш раннього пізньопалеолітичного культурно-хронологічного пласта дещо по-новому. Зауважимо, що справі заважають не досить чіткі відомості про геологічні умови залягання нижніх культурних шарів в Липі I, в Кременцях і в пунктах, де проводив дослідження М. І. Островський.

Стоянка Іваничі, відкрита 1985 р., знаходиться за 1 км на захід від с. Іваничі на краю виступу плато, що піднімається над заплавою сильно обмілілої тепер правої притоки р. Стубла (ліва притока Горині) на висоту до 60 м. Плато складене з поверхні лесоподібними суглинками, які залягають на вапняку сарматського ярусу. Це плато простягається з півдня, з боку Мізочської височини, по правому березі Стубли і подекуди, наприклад, в районі сіл Варковичі і Жорнів, розчленоване ерозією на окремі підвищення поперечними долинами. На лівому березі Стубли вапняк розмитий, берег більш низький і лесові утворення лежать вже на крейді. Північніше с. Іваничі вапняк теж розмитий, поверхня різко понижується, а в долині річки стають більш чітко виражені надзаплавні тераси. Іваницький вапняковий виступ, затиснутий між долинами Стубли і правої притоки, яка тече субпаралельно Стублі, взагалі є крайнім північним пунктом поширення сарматських вапняків в цьому районі.

Відстань стоянки до сучасної заплави притоки Стубли близько 1 км. Надзаплавні тераси на цьому перетині не простежуються.

На жаль, культурний шар стоянки знищений кар'єром. Площа,

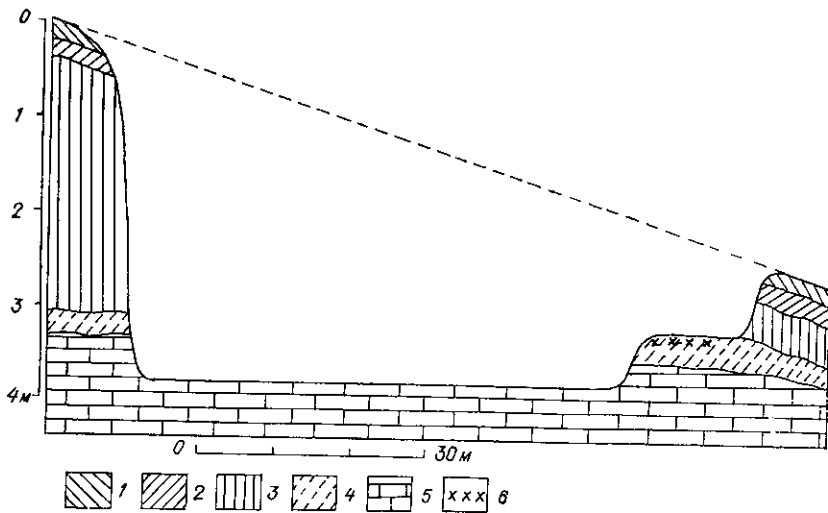

Рис. 1. Геологічні умови залягання культурного шару:

1 — голоценовий ґрунт, 2 — підґрунтя, 3 — суглинок лесоподібний, причорноморський горизонт, 4 — супісок з ознаками похованого ґрунту, дофіновський горизонт, паудорф, 5 — черепашковий вапняк, сарматський ярус, 6 — культурний шар стоянки

де він зберігся, близько 8 м². Причому, культурний шар залягає в досить чітких геологічних умовах.

В борту кар'єру, в місці, де виявлено культурний шар, простежуються такі нашарування (рис. 1). Під сучасним ґрунтом залягає брунатний суглинок — підґрунтя. Нижче відшаровується лесоподібний суглинок палево-жовтого кольору, що має тут, в присхиловій частині плато, незначну потужність — близько 0,6 м. В бік, нижче по схилу, цей шар лежить на вапняку, в ньому, в цьому випадку, відзначено вапняковий щабіль. Вверх по схилу потужність шару збільшується до 2—3 м. Тут він має ознаки, типові для лесоподібних осадків причорноморського горизонту, виділеного М. Ф. Векличем³. Колір суглинку палево-жовтий, відзначається значна карбонатність, пористість, відсутність шаруватості. Під цим утворенням лежить яскраво-бурий, до червонуватого кольору супісок важкого гранулометричного складу потужністю до 0,4 м. В бік схилу він розмитий і в бортах кар'єру простежується не всюди, залягаючи у вигляді лінз. У профілі супіску відзначено деякий перерозподіл заліза, ясно виражене оглинення, понижена карбонатність, що дає підставу твердити, що маємо справу з похованим ґрунтом. За аналогією з Жорновом можна допустити, що тут не відкладалась або була розмита верхня частина цього ґрунту, де в Жорнові залягає культурний шар I.

Умови залягання під лесами причорноморського горизонту та деякі особливості похованого ґрунту дають можливість віднести його до дофіновського горизонту, який М. Ф. Веклич синхронізує з паудорфом⁴. Цей ґрунт відповідає в часі похованому ґрунту Куличівки.

На Волинській височині А. Б. Богуцький виділяє так званий дубнівський похований ґрунт. Але очевидно, що цей дослідник за дубнівський ґрунт в різних розрізах приймає два різні за віком ґрунти. Так, в розрізі кар'єру цегельного заводу в Басовому Куті (тепер — міська смуга м. Ровно) дубнівський похований ґрунт зближений з горохівським педокомплексом (за термінологією А. Б. Богуцького), тобто з прилуцьким (мікулинським) похованим ґрунтом⁵. При ознайомленні з цим розрізом виявилось, що вище так званого дубнівського ґрунту лежать слабошаруваті лесоподібні суглинки бузького горизонту (термінологія М. Ф. Веклича), а похований ґрунт, що відповідав би ґрунту Іванич, Жорнова, Куличівки і деяким іншим стоянкам, тобто паудорфський ґрунт над цими суглинками відсутній (розмитий, або

не відкладався), і на бузькому суглинку залягає лес причорноморського горизонту. Таким чином, в Басовому Куті дубнівський ґрунт повинен відповідати витачівському. Останньому, судячи з усього, він відповідає і в узагальненій стратиграфічній схемі А. Б. Богуцького і дійсно брянському в розрізах Мезина і Брянська. Але це не паудорф, як вважає А. Б. Богуцький⁶, бо поховані ґрунти паудорфу залягають у зовсім інших стратиграфічних умовах, про що приходилося вже писати, спираючись на дослідження М. Ф. Веклича і О. І. Москвітїна, а тепер стверджувати це, маючи і деякі власні спостереження.

А. Б. Богуцький дубнівським ґрунтом називає і похований ґрунт на стоянці Куличівка⁷. Але там це не той за віком, що в Басовому Куті, бо він лежить безпосередньо під причорноморським лесом. За цих умов термін «дубнівський похований ґрунт» втрачає сенс.

Культурний шар Іванич залягає у верхній збереженій частині похованого ґрунту (верхній частині суліску) подібно до Жорнова (пункт 3). Культурні шари обох пам'яток геологічно одночасові. Але інвентар в Іваничах більш архаїчний із своєрідними рисами.

Лесоподібний суглинок над похованим ґрунтом в місці стоянки в Іваничах зрізаний бульдозером при розробці кар'єру. Зрізано, можливо, і 5—10 см самого ґрунту. Потужність культурного шару близько 0,1 м. Кремень, який використовувався для виробництва знарядь, місцевий, жовтовий, походить з товщ крейди.

В колекції налічується 306 предметів, з них 144 уламки кременю з слабкими слідами використання. Нуклеусів 10 екз. Вони досить аморфні, із зміною орієнтації напряму сколювання, невеликі за розміром. Відщепів 95 екз., третина з них первинні, або напівпервинні. Більшість відщепів великі і масивні, деякі можна віднести до пластинчастих. Дрібних лусок мало. Є масивні поздовжні сколи з нуклеусів. Пластин 17 екз., але справжніх, з більш правильною огранкою, лише 9. Усі вони в уламках, і говорити щось певне про їх характеристики неможливо. Можна лише вказати на їх пізньопалеолітичний вигляд.

Серед знарядь переважають так звані нуклеуси-скребки — 11 екз., виготовлені на уламках або масивних відщепах. Робочий край сформований зняттям дрібних відщепів і лусочок. Характерно, що цей край виїмчасто-зубчастий, причому виїмки і клювоподібні виступи спеціально сформовані дрібною ретушшю (рис. 2, 1—5). На деяких знаряддях цього типу помітна одна глибока «клектонська» (якщо цей термін тут можна застосувати) виїмка, якою відділено робочу частину нуклеуса-скребка (рис. 2, 1, 3, 4). Особливу увагу привертає нуклеус-скребка з чітко виділеним рильцем (носи́ком) (рис. 2, 3). Не чіткий цей елемент на іншому екземплярі (рис. 2, 5). До попередньої групи знарядь за формою робочого краю близькі і скребкоподібні знаряддя на широких повторних відщепах (3 екз.). Робочий край у них теж виїмчасто-зубчастий (рис. 2, 6, 7, 9). Помітна тенденція до оформлення дзьобоподібних виступів або виділення окремих робочих ділянок. В комплекс добре вписується скребок високої форми на масивному сколі (рис. 2, 15) та плічковий скребок на уламку (рис. 2, 10). Є і звичайний кінцевий скребок на пластині з бічною ретушшю (рис. 2, 8). Менш виразні відщепи з ретушшю. На одному з них оформлений дзьобоподібний виступ (рис. 2, 11). Можливо, це проколка з коротким жальцем. Потрібно ще згадати про два скобелі на відщепі (рис. 2, 12) та на уламку плитчастого кременю.

Різців 4 екз. Два з них серединні, на відщепах, досить грубі, із збитим робочим краєм (рис. 2, 13; 3, 1), у одного бічний край відретушований притуплюючою прямовисною ретушшю (рис. 2, 13). Виразний подвійний кутовий різець на уламку широкої пластини, який крім всього іншого має плоский різцевий скол (рис. 2, 14). Ще один кутовий різець звичайний за типом (рис. 3, 2). Знайдено трикутне в перетині вістря (рис. 3, 3). Скребел 3 екз. Одне з них — на масивному сколі, воно поздовжнє, опукле (рис. 3, 5), інше — на уламку, наступ-

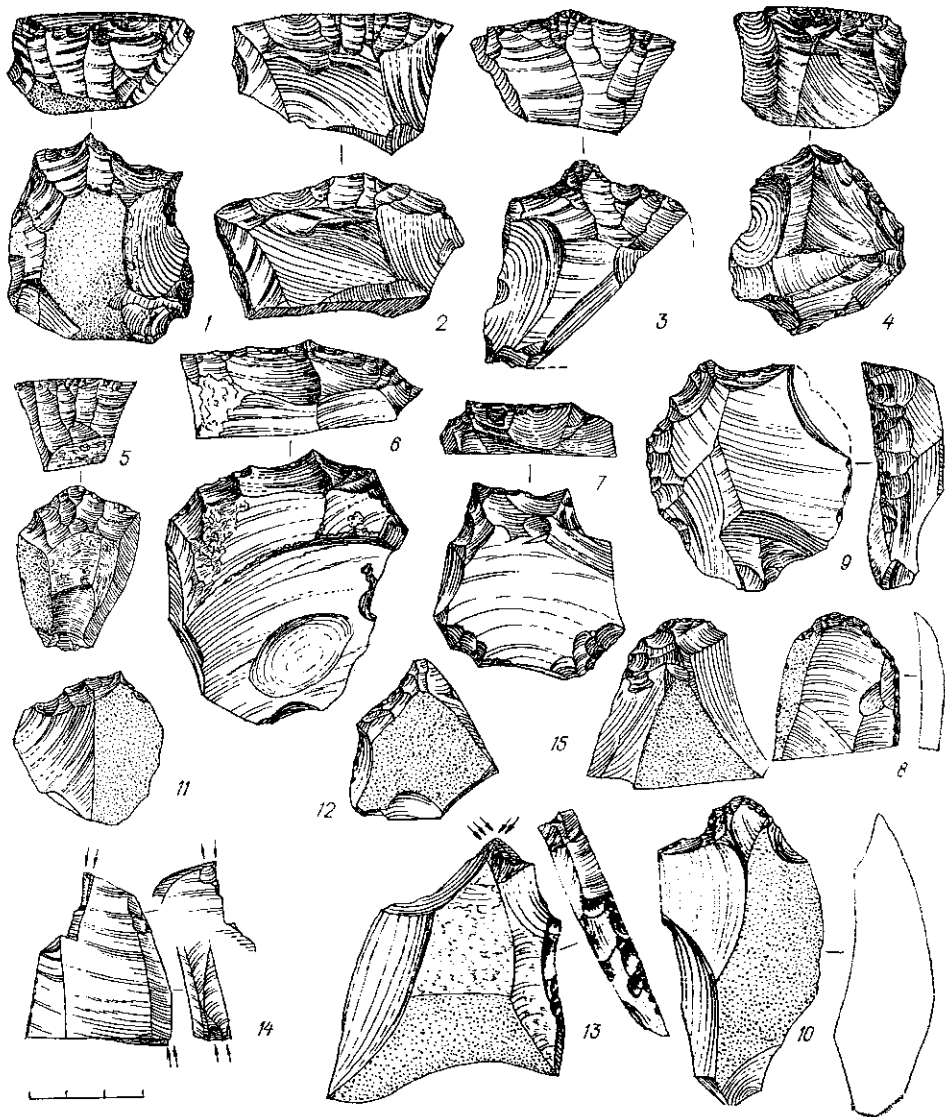

Рис. 2. Крем'яний інвентар (1—15)

не — на великому відщепі, має прямий поперечний робочий край і випуклий поздовжній, трохи пошкоджене (рис. 3, 6). Відзначимо більш дрібні скреблоподібні знаряддя на відщепі (рис. 3, 4), на плитці (рис. 3, 7), на уламку відщепи (рис. 3, 9) та уламок пластини з зазубленим ретушню краєм (рис. 3, 8).

Для індустрії характерна вже повністю сформована пізньопалеолітична техніка розщеплення кременю. Мабуть, існували і більш виразні форми нуклеусів, про що може свідчити відщеп, на спинці якого видно негативи правильних пластин (рис. 3, 10). Через те, що культурний шар майже весь знищено, в колекцію потрапило мало знарядь, але досить показових. Лице комплексу складають своєрідні нуклеуси-скребки, скребки на широких відщеплах, скребок на уламку з рильцем (плічковий). Серединні різці мають архаїчний вигляд.

Більш-менш повну аналогію всьому комплексу Іванич відшукати неможливо через його неповноту. Загалом він має виразні оріньякоподібні риси. Нуклеуси-скребки широко відомі в подібних індустріях на широких територіях. Дуже цікавий такий скребок з рильцем (рис. 2, 3). Повна аналогія для нього відома в мустьєрському шарі гроту Фе-

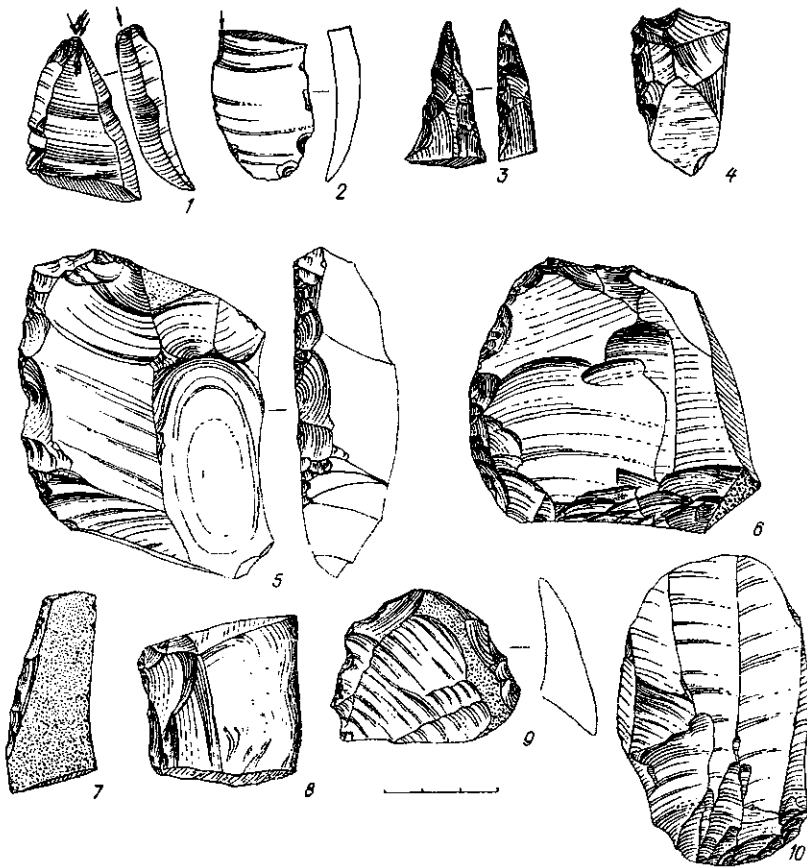

Рис. 3. Крем'яний інвентар (1—10).

стон у Франції⁸, але можна вважати, що там він є механічною домішкою з оріньякського шару, що лежить вище. Цікаво відзначити, що у власне оріньякській культурі Франції простежується така закономірність: на ранньому ступені (IA) нуклеуси-скребки оформлені відщеповою технікою, тоді як на пізньому (особливо ступінь V) — технікою зняття дрібних пластинок⁹, коли з'являються справжні кілеподібні скребки. Ця закономірність, напевно, загальна для індустрій з оріньякоподібними рисами. Характерні для оріньякоподібних індустрій скребки з рильцем. Для ранніх оріньякських комплексів Центральної Європи характерні і невиразні скребки на відщепках, пластини і відщепи з зазубленим краєм¹⁰. Особливості інвентаря з Іванич дають можливість віднести його до ранньої пори розвитку індустрій з подібними складовими елементами.

На жаль, поки що не досить ясним для більшості стоянок такого типу в Центральній Європі є визначення геологічного віку. Це стосується, наприклад, стоянки Кехнец I в Словачії, Кремс-Гундсштейг, Аггсбах, Вілендорф II в Австрії¹⁴ та ін. Але ці стоянки слід датувати паудорфом, на що вказують радіовуглецеві дати для четвертого і першого культурних шарів Вілендорфу II, — відповідно 32060 ± 250 і 30530 ± 250 рр. до н. д.¹²

Датування стоянок за допомогою альпійської схеми тепер не можна вважати задовільним, бо, як відомо, далеко незадовільне зіставлення подій вюрму в Альпах з подіями за їх межами. Тепер цілком очевидно, що культурні шари цього часу, там, де вони збереглися, в лесовій зоні лежать у викопних ґрунтах. Автор дотримується думки, згідно якій між комплексами штільфрід А та В (паудорф) в лесах жодних інших виразних, регіонально поширених похованих ґрунтів не-

має. Це підтверджують дослідження М. Ф. Веклича на Україні та деякі власні спостереження. Деякі поховані ґрунти молодовських стоянок явно розшаровані, і окремі гумусні зони там, на нашу думку, не мали б стратиграфічного значення, коли б не були продатовані радіовуглецевим методом. Найбільш ранні дати для оріньяка не опускаються за межі 35 тис. р. до н. е.¹³, а це може означати, що оріньяк в лесовій зоні повинен залягати в похованих ґрунтах паудорфу. Саме в ґрунті цього часу, в середній частині профілю, але все ж ближче до його верху (якщо взяти до уваги розріз Жорнова) і лежить оріньякоподібна індустрія Іваничі. До речі, в Жорнові шар з цією індустрією підстелюється культурним шаром, який відноситься до фінального мустьє в фації леваллуа і перекритий шаром, що має риси, характерні для селетоподібних комплексів. Всі три культурні шари Жорнова датуються паудорфом.

Порівнюємо інвентар стоянки Іваничі з інвентарем пізньопалеолітичних стоянок, відкритих в цьому районі раніше та з більш віддалених територій. Насамперед розглянемо деякі характерні елементи стоянок, що розташовані в Дубнівському р-ні Ровенщини.

На стоянці Липа-Гостра розщеплений кремій трапився в лесоподібних суглинках на різній глибині. Максимальна глибина 1,3 м. Колекція, очевидно, описується сумарно¹⁴. Відзначимо, що тут наявні кілеподібні нуклеуси-скребки, оформлені зняттям дрібних пластинок. За умовами залягання археологічного матеріалу та типом нуклеусів-скребок можна допускати, що найбільш ранній хронологічний пласт Липи-Гострої трохи молодший за комплекс Іваничів.

Стоянка Червоний Камінь поблизу с. Майдан знаходиться вже в межах північного виступу. Матеріал зібрано на поверхні. Серединні різці грубі, багато нуклеподібних скребок з лямелярною ретушшю¹⁵. Ці скребки можуть вказувати на більш пізній час індустрії (точніше — її частини) Червоного Каменю порівняно з індустрією Іванич. На це ж вказує і наявність в Червоному Камені пластин з підтескою кінців, які аналогічні таким знаряддям сьомого шару стоянки Молодова V¹⁶, а цей шар, якщо і відноситься до паудорфу, то до його кінця¹⁷.

Культурний шар стоянки Липа I пов'язаний з дубнівським похованим ґрунтом і нижньою частиною післядубнівського лесу¹⁸. Судячи за її археологічним розрізом¹⁹, дубнівський ґрунт тут відповідає паудорфу (на відміну розрізу з Басового Кута). Цікаво відзначити, що цей ґрунт, як в Іваничах і Жорнові (в пункті 1), представлений червонуватими супісками. В Липі I є оріньякоподібні різці-бюске, скребки високої форми, близькі за типом до нуклеподібних²⁰, але є й досить розвинені типи знарядь. Отже, якщо виходити з геологічного розрізу, виникає питання, чи немає на цій стоянці двох культурних шарів. Але для нашої теми важливо те, що частина знахідок Липи I лежить в паудорфському ґрунті. Потрібно думати, що там залягає саме культурний шар з оріньякоподібними формами знарядь.

Не зовсім ясна стратиграфія стоянки Липа VI²¹, але все ж можна вважати, що п'ятий культурний шар досить давній, бо в ньому є все ті ж нуклеподібні скребки і різці архаїчних форм²².

I, накінець, про культурний шар з оріньякоподібною індустрією стоянки Жорнов в пунктах 3 і 2. Хоча геологічні умови залягання його цілком ідентичні з культурним шаром Іваничі, інвентар має більш розвинений характер. Провідний тип нуклеусів — одноплощинні, з навскіс поставленою ударною площадкою, із зняттям пластин на вузькому боці нуклеуса (нуклеуси торцевого типу). Важко знайти аналогії для двох нуклеусів човнуватої форми, які дуже схожі на свідерські (схожість ця, звичайно, випадкова) і разом з тим на деякі типи нуклеусів-скребок. Знайдено два нуклеуси-скребки, один з яких кілеподібний, інший — схожий на подібні з Іваничів. Великий плічковий скребок походить з пункта Жорнов 2, робочий край якого сформований лямелярною ретушшю. Крім того, в колекції є різець, близький до типу

бюске, серединний різець і боковий косоретушований. Цей комплекс в цілому можна вважати більш пізнім, порівняно з інвентарем Іванич.

На основі чіткої стратиграфії культурних шарів Жорнова і Іванич і безумовної гомогенності індустрій цих стоянок встановлюється досить ранній хронологічний пласт з оріньякоподібними рисами. Найбільш давній комплекс знахідок — із стоянки Іваничі, більш молодший — Жорнова. Близький до Жорнова комплекс стоянки Липи 1, п'ятий шар Липи VI і шари з архаїчними елементами Липи-Гострої, ранні елементи Червоного Каменю. Безсумнівно, всі вони зв'язані генетично. Схоже також, що ці індустрії не мають місцевої генетичної основи і залишені автохтонним населенням.

Маючи на увазі, що культурні шари Іванич і Жорнова відносяться до паудорфу, а шари і частина інвентаря інших стоянок близькі до паудорфу за часом, порівнюємо комплекси знярядь з відповідними комплексами Подністров'я. До паудорфу на стоянці Молодова V відносяться культурні шари дев'ятий — десятий, а радіовуглецевими датами для дев'ятого шару — $281\,000 \pm 1000$ і $29\,650 \pm 1230$ (ЛГ—17а, б) ²³. В них виявлено лише один кареноподібний скребок, а в цілому індустрії мало схожі на індустрії Іванич та інших стоянок, які розглядаються в даній публікації. Те ж саме стосується і стоянок Молодова і Кормань IV. Кілеподібні скребки, як тепер відомо, є в нижньому шарі стоянки Бабин 1, оріньякоподібні елементи присутні і на кількох інших стоянках Подністров'я, але ранній етап верхньопалеолітичних стоянок з оріньякоподібними рисами індустрій там представлений, здається, слабо. Можна вважати, що комплекси з оріньякоподібними рисами території, археологічний матеріал якої тут розглядається, не мали генетичного зв'язку з Придністров'ям.

Іншим територіально близьким районом, де відомі оріньякоподібні комплекси, є територія Польщі (район Кракова), яка, крім того, пов'язана з Волинською височиною геоморфологічно, а Подільська височина відокремлена від Волинської тільки смугою Малого Полісся, ширина якої саме в районі, стоянки якого розглядаються, не перевищує 1—2 км.

В районі Кракова є ряд стоянок, які польські дослідники відносять до типового оріньяку: Краков—Гора св. Броніслави, Краков—Совінець, Краков — вул. Спадзіста (А, С). Стоянки лесові датуються часом міжфази арсі-штільфрід В ²⁴. Деякі з дослідників тепер вважають, що шари французьких печерних стоянок Арсі-сюр-Кор (ті, що відносяться до інтерстадіалу арсі) відповідають в часі якомусь відрізу паудорфа ²⁵. З цим потрібно погодитись.

Цікаво відзначити, що стоянки Польщі, як і, наприклад, Жорнов і Іваничі, розміщені на лесових експонованих висотах. Для інвентаря польських стоянок не характерні дрібні пластинки (їх немає і в Іваничах). Скребки там високі, переважно кілеподібні, нечисленні скребки з рильцем, характерні серединні різці, серед яких виділяються багатонегативні, чимало кареноподібних (один такий є в Жорнові). Є там різці з плоскими негативами ²⁶. Набір знярядь з польських стоянок близький до набору із стоянок, які тут розглядаються, причому інвентар Іванич випадає з цього ряду через свою архаїчність. Говорити про генетичний зв'язок паудорфських стоянок Польщі із стоянками даного району поки що передчасно, бо археологічні матеріали Жорнова і Іванич нечисленні, а знахідки з інших стоянок району, мабуть, іноді змішані з більш пізніми.

Питання генезису і розвитку оріньякоподібних індустрій східної частини Волинської височини і північного схилу Подільської можуть бути вирішені тільки на основі детальної розробки стратиграфії місцевого палеоліту, але в цьому питанні в деяких випадках, як було показано вище, не все ясно.

Ориньякская стоянка Ивановичи на Волини

Резюме

В статье публикуется комплекс находок, имеющий ранние ориньякские черты, происходящий со стоянки Ивановичи в Ровенском р-не. По геологическим данным культурный слой датируется паудорфским временем.

Рассматриваются другие наиболее ранние позднепалеолитические комплексы данной территории и более отдаленных районов, приуроченные к образованиям паудорфа или близкие к паудорфу по времени. Устанавливается место стоянки Ивановичи в позднем палеолите.

- ¹ *Островский М. И., Григорьев Г. П.* Липская палеолитическая культура // СА. — 1966. — № 4. — С. 3—13.
- ² *Савич В. П.* Пізньопалеолітичне населення Південно-Західної Волині. — К., 1975. — С. 119, 125.
- ³ *Веклич М. В.* Стратиграфия лессовой формации Украины и соседних стран. — Киев, 1968. — С. 57. — Рис. 28 и др.
- ⁴ Там же. — С. 210.
- ⁵ *Богущий А. Б., Величко А. А., Нечаев В. П.* Палеокриогенные процессы на западе Украины в верхнем и среднем плейстоцене // Проблемы палеогеографии лессовых и перегляциальных областей. — М., 1975. — С. 82, 84. — Рис. 2.
- ⁶ *Путеводитель экскурсий V Всесоюзного совещания по изучению краевых образований материковых оледенений.* — Киев, 1976. — С. 18—20.
- ⁷ *Богущий А. Б., Савич В. П., Татаринцов К. А.* Природа и развитие первобытного общества на территории юго-западной Волини // Первобытный человек и природная среда (Материалы Всесоюзного Симпозиума, организованного Институтом географии АН СССР и Комиссией по изучению четвертичного периода АН СССР в марте 1973 г.). — М., 1974. — Ч. 1. — С. 144.
- ⁸ *Григорьев Г. П.* Начало верхнего палеолита и происхождение *Homo sapiens*. — Л.: 1968. — Табл. XV, Б.
- ⁹ Там же. — Табл. XX, А—Г.
- ¹⁰ *Смирнов С. В.* Пізньопалеолітична стоянка Берегове I на Закарпатті // Археологія. — 1974. — № 13. — С. 39.
- ¹¹ *Григорьев Г. П.* Указ. соч. — С. 48, 57, 58, 60.
- ¹² *Долуханов П. М.* Хронология палеолитических культур // Проблемы абсолютного датирования в археологии. — М., 1972. — С. 22.
- ¹³ *Монгайт А. Л.* Археология Западной Европы. Каменный век. — М., 1973. — С. 129 (таблица радиоуглеродных дат), 134.
- ¹⁴ *Островский М. И., Григорьев Г. П.* Липская палеолитическая культура. — С. 45.
- ¹⁵ Там же. — С. 7, 8. Рис. 2, 4, 6, 8.
- ¹⁶ Там же. — С. 7.
- ¹⁷ *Черниш О. П.* Наслідки стратиграфічного вивчення палеолітичних пам'яток Прикарпаття // Археологія. — 1978. — № 27. — С. 9, рисунок.
- ¹⁸ *Богущий А. Б., Савич В. П., Татаринцов К. А.* Природа и развитие... — С. 144.
- ¹⁹ *Савич В. П.* Пізньопалеолітичне населення Південно-Західної Волині. — С. 37, рис. 8.
- ²⁰ Там же. — С. 46, рис. 13, 6—8; С. 48, рис. 14, 23—26.
- ²¹ Там же. — С. 52, рис. 16.
- ²² Там же. — С. 60, рис. 20; С. 63, рис. 21, 1—23, 25, 26.
- ²³ *Черниш О. П.* Вказ. праця. — С. 9.
- ²⁴ *Kozłowski J. K., Kozłowski S. K.* Epoka Kamienia na ziemiach polskich. — Warszawa, 1977. — S. 21, tablica.
- ²⁵ *Григорьев Г. П.* Указ. соч. — С. 108.
- ²⁶ *Kozłowski J. K., Kozłowski S. K.* Op. cit. — S. 119, 120, tabl. 8—12.

Ю. В. КОСТЕНКО, О. М. ТИТОВА

Неолітичні пам'ятки на р. Трубіж

Всебічне вивчення шляхів розвитку неолітичного населення Середнього Подніпров'я, його контактів і подальшої долі неможливе без ретельного обстеження усього ареалу поширення місцезнаходжень цього часу. Протягом понад 25 років Ю. В. Костенко здійснював розвідки в середній течії р. Трубіж, одного з лівих притоків Дніпра, в межах Баршівського та Переяслав-Хмельницького р-нів Київської обл. На 30-кілометровому відрізку ріки виявлено 14 місцезнаходжень неолітичної епохи (рис. 1). Як правило, вони розташовані серед торфовищ у за-